

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА ГЕОПОЛІТИКА

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.36.06>

УДК 327.5:321.01

Борис Гуменюк,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії міжнародних відносин і гуманітарних студій,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID: 0000-0002-7152-8211; email: b.gumeniuk@gmail.com

**ІСТОРИЧНІ ТА ЕТНОПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ
ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ**

Стаття присвячена аналізу змін у концепції міжнародної безпеки після Холодної війни, з особливим акцентом на ролі етнополітики у сучасних міжнародних кризах. Після завершення Холодної війни міжнародна безпека зазнала значних змін, однак нові загрози, зокрема етнополітичні конфлікти, стали одними з головних викликів для глобальної стабільності. Етнічний націоналізм, сепаратизм, культурні чинники стають причинами внутрішніх конфліктів, які можуть ескалюватися в міжнародні кризи, що потребують уваги міжнародних організацій та держави. Одним із ключових аспектів статті є взаємозв'язок між етнополітичними конфліктами та міжнародною безпекою, де етнічні групи часто залишаються фактором не тільки національної, але й глобальної нестабільності. Ці конфлікти нерідко виходять за межі національних кордонів, отримуючи підтримку або викликаючи зовнішнє втручання. Зовнішні сили, намагаючись забезпечити свою політичну та економічну вигоду, можуть підтримати певні етнічні або національні рухи, що посилює ескалацію конфліктів. Важливе значення має роль міжнародних організацій у врегулюванні етнополітичних криз. Однак така організація міжнародної безпеки стикається з труднощами при вирішенні конфліктів, де етнічні питання є основними. У статті також розглядається роль зовнішнього втручання в етнополітичні конфлікти, адже гуманітарні операції, миротворчі місії чи військові втручання можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Увагу приділено аналізу феномену «етнічної безпеки» в умовах глобалізації, де міжетнічні напруги можуть бути посилені економічними та соціальними факторами. У статті розглядаються також приклади конфліктів, які виникли внаслідок глобальних змін, які можуть спричинити нові етнополітичні кризи. Автор підкреслює важливість перегляду концепції міжнародної безпеки в умовах зростання ролі етнічних та історичних факторів, адже вони мають значний вплив на глобальну стабільність. Врахування етнополітичних і ретроспективних аспектів у міжнародній політиці допоможе ефективніше реагувати на кризову ситуацію та забезпечити довготривалу стабільність.

Ключові слова: міжнародна безпека, етнічні конфлікти, глобалізація, етнополітика.

Вступ. Міжнародна безпека завжди була фундаментальною складовою світового порядку, але її сутність і пріоритети постійно змінювалися під впливом історичних і геополітичних викликів. Від класичних міждержавних конфліктів до сучасних загроз, таких як тероризм, гібридні атаки, кіберзлочинність, міграційні кризи, концепція безпеки трансформувалася, реагуючи на нові реалії. Особливої уваги в цьому контексті заслуговують етнополітичні фактори, які не тільки можуть провокувати конфлікти, а й формувати ключові підходи до їхнього рішення. Сьогодні етнічні аспекти суспільно-політичного життя залишаються не лише локальними проблемами, а й загрозою міжнародного світопорядку, що вимагає переосмислення традиційних моделей безпеки. Розпад імперій, глобалізація та нові політичні реалії боротьби створили умови для ескалації внутрішньодержавних конфліктів, які нерідко переростають у масштабні міжнародні кризи. Етнополітичні виміри трансформації міжнародної безпеки проявляються через кількість конфліктів, заснованих на етнічних або псевдо етнічних протистояннях. Війни на Балканах, конфлікти на Кавказі та повномасштабна війна Росії проти України демонструють, як етнічні ідентичності стають підґрунтям для збройних протистоянь. Масова міграція, спричинена війнами, економічною нерівністю та/чи змінами клімату, створює нові етносоціальні виклики для безпеки, особливо в Європі. У цьому контексті зростання націоналістичних настроїв і проблеми інтеграції мігрантів залишають під загрозою стабільність держави. Етнічна ідентичність, заснована на історичних аргументах або псевдоісторичних міфах, також може слугувати інструментом мобілізації в політичних і військових конфліктах, що ускладнює розв'язання сучасних криз. Аналізуючи ці процеси, важливо не втратити як історичні передумови, так і сучасні трансформації, які змінюють систему міжнародної безпеки. У статті досліджується, як етнічні конфлікти впливають на сучасну

архітектуру безпеки, а також які механізми та підходи застосовуються для їх подолання. Особлива увага приділяється ролі міжнародних організацій та регіональних структур, які намагаються адаптуватися до нових викликів. Аналіз результатів розвиває основні підходи до того, як історичний досвід і ці сучасні тенденції взаємодіють, формуючи нову парадигму міжнародної безпеки.

Мета статті – провести комплексний аналіз історичних та етнополітичних вимірів трансформації міжнародної безпеки, зокрема в контексті повномасштабної війни Росії проти України, а також впливу етнічних ідентичностей, історичних наративів і глобальних викликів на сучасну систему безпеки. Стаття спрямована на висвітлення причинно-наслідкових зв'язків між історичними подіями, етнополітичними факторами та трансформацією безпекових механізмів, акцентуючи увагу на необхідності адаптації міжнародних інституцій до нових реалій для зміцнення глобальної стабільності та попередження конфліктів.

Аналіз досліджень і публікацій. Міжнародна безпека переживає значні зміни, а сучасні науковці їх нерідко вбачають саме в динаміці, тобто такі процеси еволюціонують: від міждержавної конкуренції за території в минулому до акценту саме на нетрадиційні загрози – тероризм, міграційні кризи, кібератаки, складні етнополітичні конфлікти тощо (Nuri, 2021). Етнополітичний фактор, на думку дослідників, був переважно ігнорований під час Холодної війни, однак набув міжнародного значення після її завершення, що стало каталізатором для перегляду традиційних моделей безпеки. Огляд сучасних досліджень дозволяє стверджувати, що етнічне протиріччя більше не є відображенням винятково внутрішніх проблем держави. Конфлікти в Кавказі та на Балканах показали, як локальні етнічні проблеми трансформуються в міжнародні кризи (Anaemene, 2018). Модель «трикутника» Брубейкера (націоналізована держава, етнічна меншина, етнічна «батьківщина») дозволяє краще осмислити механізми ескалації таких конфліктів, зокрема через зовнішнє втручання. При цьому концепція глобалізації дозволила ще більшій кількості вчених говорити про суперечливий, подвійний ефект суспільно-політичних процесів сьогодення: з одного боку, запускалися виразні об'єднувачі тенденції, а з іншого – підвищувалася активність етнічних ідентичностей, провокуючи внутрішньодержавну конкуренцію за ресурси та політичний вплив (Fawzi, 2022). В сучасних напрацюваннях йдеться і про ризики надмірного втручання міжнародної спільноти у локальні культури та процеси, і про загрози сприйняття фаворитизму, і про створення нових точок напруги на історичному підґрунті вже у сучасних глобальних умовах. Розпад біполярної системи безпеки та паралельне зростання регіональних і локальних конфліктів створили додаткові виклики у міжнародній системі безпеки. Югославський конфлікт та розпад СРСР стали яскравими прикладами, як некеровані процеси державотворення провокують насильство та нестабільність. У нових умовах ОБСЄ та інші регіональні організації намагаються заповнити ці прогалини, хоча часто стикаються з обмеженнями своїх інструментів впливу (Anaemene, 2018). Етнічні, міжнаціональні, ціннісні протиріччя стали одним із основних викликів для сучасної безпеки. Недостатня інклюзивність у державному управлінні, несправедливий розподіл ресурсів і слабкість політичних інститутів часто призводять до ескалації конфліктів.

Методи дослідження в цій статті спрямовані на вивчення впливу етнополітичних конфліктів на глобальну безпеку, зокрема через аналіз сучасних викликів для міжнародної стабільності. Основним методом є огляд наукових публікацій, де розглядаються ключові теоретичні підходи до взаємозв'язку між етнічними, історичними і безпековими вимірами міжнародного політичного процесу, зокрема через концепції, викладені в роботах як українських відомих авторів, наприклад, І. Грицяка (2024), так і з точки зору зарубіжного досвіду, наприклад, у напрацюваннях N. Nuri (2021). Використовується також метод контент-аналізу публікацій міжнародних організацій, таких як НАТО (2024), для оцінки реакцій на етнополітичні загрози. Додатково використовується метод аналізу експертних публікацій та аналітичних даних, що дозволяє оцінити вплив етнічних конфліктів на глобальну безпеку через практичні приклади з різних регіонів. Публікації авторів, таких як Fawzi (2022) та Nadžić (2021), допомагають окреслити механізм управління етнополітичними кризами та його вплив на міжнародну стабільність. Ці методи забезпечують глибоке розуміння актуальних проблем і тенденцій в еволюції глобальної безпеки.

Результати та дискусії. Поняття міжнародної безпеки є динамічним, змінюючись відповідно до історичних умов і геополітичних викликів. У різних епохах до цієї категорії звертались, зосереджуючись чи на міждержавній конкуренції за територію, чи в період новітньої історії та сучасних загроз – на таких глобальних викликах як тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, міграційні кризи, кіберзагрози тощо. Важливу роль у цьому відіграють етнополітичні фактори. Вони є як причинами конфліктів, так і основними елементами їхнього розв'язання. Етнічні суперечності часто стають каталізаторами міжнародних криз і одночасно з тим спонукають до

переосмислення традиційних моделей безпеки. Ці виклики мають вже свою історію трансформації, а в умовах інформаційного суспільства – нові форми та вияви.

Під час Холодної війни етнічні конфлікти нерідко ігнорувалися на міжнародному рівні, оскільки вважалися внутрішніми справами суверенних держав. Проте з посиленням процесів глобалізації етнічні конфлікти вийшли за національні кордони, ставши предметом міжнародного регулювання та вивчення. Це, на думку багатьох вчених, знаменувало новий підхід до глобальної безпеки, де соціокультурні, економічні та інформаційні аспекти почали розглядатися окремо. Історично міжнародна безпека була тісно пов'язана з такими геополітичними факторами як боротьба за території, ресурси та контроль над стратегічними регіонами. Геополітика як наукова дисципліна виникла в контексті міждержавних конфліктів, але розширила свій фокус у 21 столітті, додавши до предметного поля дослідження внутрішніх етнополітичних конфліктів, які часто переростають у міжнародні кризи. Етнічні протиріччя більше не розглядаються лише як локальні проблеми, а визнаються серйозною загрозою регіональній стабільності. Наприклад, конфлікти на Балканах чи в Африці продемонстрували, що місцеві етнополітичні проблеми можуть мати серйозні наслідки. Трансформацію міжнародної безпеки також можна проаналізувати через концепцію «трикутника» Брубейкера, яка розглядає три взаємопов'язані фактори: націоналізовану державу, етнічну меншину та етнічну «батьківщину». Ця модель допомагає пояснити механізми ескалації конфлікту, зокрема через залучення зовнішніх акторів, які часто підтримують етнічні меншини для досягнення геополітичних цілей. До того ж дослідники стверджують, що одним із найбільших викликів сучасної міжнародної безпеки є зростання етнічного націоналізму, який проявляється як у рухах за незалежність етнічних груп, так і в політиці дискримінації та сепаратизму. Історично громадянський націоналізм сприяв створенню стабільних національних держав, але сучасний етнічний націоналізм часто набуває деструктивного характеру, спричиняючи сепаратизм, створення етнічних кордонів, ксенофобію та загрози регіональній стабільності (Nuri, 2021).

Трансформація міжнародної системи безпеки протягом тривалого часу формувалася історичними подіями, які переосмислюють баланс сил, роль держав і динаміку етнічних груп. Розпад імперій, таких як Радянський Союз, і кінець Холодної війни виявили критичні моменти, коли історична спадщина стала набула особливий значимості, особливо в багатоетнічних суспільствах. Ці зміни виявили також невирішені етнічні протиріччя, які були придушені централізованими режимами. Для багатьох етнічних груп історичні образи, які часто ґрунтуються на століттях ізоляції, переслідування чи маргіналізації, стали основою для висування політичних вимог. Історично неспроможність держав вирішити етнічні проблеми часто призводила до жорстоких конфліктів. Відродження історичних ворожнеч, загострене слабким управлінням або падінням центральної влади, дестабілізувало деякі регіони. Наприклад, коли авторитарні уряди падають, давня напруженість між етнічними групами часто знову виникає. Вакуум влади, який залишився внаслідок цих історичних подій, часто призводить до боротьби за домінування, оскільки етнічні групи змагаються за контроль над ресурсами та політичний вплив. Ця динаміка є особливо гострою в регіонах, де історичні кордони та ідентичність переглядаються, що ще більше ускладнює міжнародну відповідь на такі кризи. Етнополітичні аспекти, на думку багатьох вчених, є дуже вагомими для розуміння цих трансформацій. Глобалізація, яку поширювали як силу інтеграції, парадоксальним чином підсилила і помітність етнічної ідентичності. Етнічні групи, побоюючись розмивання культурної та мовної спадщини, відповіли зміцненням внутрішньої згуртованості та опором зовнішньому впливу, який сприймався як загроза. У багатьох випадках глобалізація загострила конкуренцію між етнічними групами, оскільки диспропорції в економічному розвитку та розподілі ресурсів створили умови для конфлікту. Міжнародні актори можуть втрутитися зі стратегічних чи гуманітарних причин, але одночасно й ненавмисно можуть сприяти цій напруженості, змінюючи баланс сил між групами або утворюючи фаворитизм. Роль політичних систем в управлінні етнічною різноманітністю неможливо переоцінити. Історично, на думку вчених, інклюзивне врядування виявилось важливим для пом'якшення етнічної напруги. Держави, які не в змозі забезпечити рівну участь, справедливий розподіл ресурсів і культурне визнання для всіх етнічних груп, часто стикаються з посиленням нестабільності. Слабкі чи нелегітимні уряди особливо сприйнятливі до етнічного насильства, оскільки маргіналізовані групи сприймають повстання як єдиний життєздатний шлях досягнення своїх цілей. Крім того, інтернаціоналізація етнічних питань – через підтримку діаспори, іноземне втручання чи глобальні медіа – перетворила локальні конфлікти на ширші виклики для міжнародного миру та безпеки (Fawzi, 2022).

Етнічні конфлікти глибоко вплинули на трансформацію міжнародної безпеки. Як зазначається багатьма авторами, після Холодної війни новий період розвитку безпекових відносин засвідчив

перехід від глобальних протистоянь до внутрішньодержавних конфліктів, де значне місце посідає міжнародна боротьба. Кінець біполярної системи усунув обмеження на міжнародні дії та посилив увагу саме до локальних конфліктів. Етнічні конфлікти виникають як форма соціального протистояння, де основна лінія розлому базується на етнічних відмінностях. Ці конфлікти є багатовимірними, охоплюючи структурні, політичні, економічні, культурні, перцептивні фактори. Зокрема йдеться про слабкі держави, дискримінаційні політичні інститути та економічну нерівність як ключові фактори, що створюють умови для виникнення та ескалації таких конфліктів. Історичні та етнополітичні виміри цих конфліктів проявляються в дестабілізації міжнародного порядку. Етнічні конфлікти часто викликають гуманітарні кризи та провокують проблеми в міжнародній безпеці, створюючи зони нестабільності, які впливають також на сусідні держави та регіони. Прикладом таких наслідків є роль етнічних конфліктів у розпаді багатонаціональних держав, таких як Радянський Союз і Югославія, де послаблення центральної влади сприяло етнічній мобілізації та протистоянню. Вчені наголошують на важливості міжнародного втручання у врегулювання етнічних конфліктів. Такі заходи, як захист прав меншин і корінних народів, впровадження демократичних механізмів і надання територіальної автономії, спрямовані на зменшення напруженості та запобігання повторенню конфлікту. Ці підходи є частиною ширшої трансформації системи міжнародної безпеки, яка дедалі більше базується на принципах спільної безпеки, спрямованих на запобігання жорстоким протистоянням і зміцнення миру (Anaemene, 2018).

Зміна системи міжнародної безпеки після Холодної війни нагадує багатьом сучасним дослідникам деякий фундаментальний зсув від біполярного протистояння між ідеологічними блоками до фрагментованого ландшафту локальних і регіональних конфліктів. Під час Холодної війни архітектура глобальної безпеки оберталася навколо стримування, яке забезпечувалося балансом сил, зокрема через володіння двома наддержавами ядерною зброєю. Ця система підтримувала хиткий мир, оскільки держави об'єдналися під захисними парасольками або Сполучених Штатів, або Радянського Союзу. Однак розпад Радянського Союзу та розпуск Варшавського договору демонтували цю жорстку структуру, залишивши деякий безпековий вакуум у таких регіонах, як Центральна та Східна Європа. Нова ера міжнародної безпеки ознаменувалася поширенням нетрадиційних загроз. Агресивний націоналізм, сепаратистські рухи та внутрішні державні конфлікти зараз домінують у порядку денному глобальної безпеки. Ці проблеми ускладнюються відсутністю механізмів керування швидкими політичними та економічними змінами, які супроводжували кінець Холодної війни. Політичні еліти національного та міжнародного рівнів зіткнулися з погано керованими рухами за самовизначення, новими витками насильства та нестабільності, неадекватно керованими процесами державотворення в регіонах стратегічного значення. У відповідь на це фрагментоване середовище безпеки регіональні організації, такі як Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), намагалися заповнити існуючі прогалини налагодження стабільності. Хоча ОБСЄ зіграла важливу роль у символічній інтеграції нових незалежних держав у ширшу спільноту безпеки, їй бракувало оперативної спроможності для ефективного вирішення ескалації конфліктів у окремих регіонах. Особливо це помітно в обмеженому впливі організації на конфлікти на території колишнього Радянського Союзу. Відсутність належної «культури» міжнародного співробітництва ще більше загострює виклики цього перехідного періоду. Йдеться і про ризики глобального ядерного протистояння, і про наслідки глибоко вкорінених політичних, соціокультурних та економічних розбіжностей. Поширеність невирішених локальних і регіональних конфліктів – понад 50 нараховували лише у 1995 році – підкреслює необхідність комплексної та адаптивної стратегії міжнародної безпеки. Без системних реформ ці конфлікти створюють постійну загрозу глобальній стабільності, оскільки вони часто виходять за межі національних кордонів і залучають зовнішніх гравців. У численних працях дослідників вже десятиліттями акцентується важливість переосмислення глобальних структур безпеки для вирішення складних реалій світу після Холодної війни. Центральне місце в цьому переосмисленні займає реформа міжнародних інституцій, зокрема Організації Об'єднаних Націй (ООН), щоб забезпечити ефективніші механізми запобігання та вирішення конфліктів. Пропоновані реформи охоплюють створення сильніших дипломатичних координаційних центрів, посилення можливостей примусу до миру та оснащення ООН інструментами для усунення основних причин конфліктів, таких як соціально-економічна нерівність і невдачі в управлінні (Kistersky, 1996). Додамо, що з того часу ситуація лише ускладнилася, а на початок 2024 року незалежні аналітики нараховували, що у світі велося найбільше (59) воєн за останні майже пів століття (Uppsala Conflict Data Program).

Прикладом для того, щоб прослідкувати трансформацію міжнародної безпеки у етнополітичному та історичному вимірах є стратегічна концепція НАТО 1999 року, яка підкреслює

перехід Альянсу від оборонних стратегій часів Холодної війни до протидії таким сучасним загрозам, як етнічні конфлікти, економічна нестабільність, розповсюдження зброї масового знищення. Концепція підкреслює ключову роль НАТО у сприянні євроатлантичній безпеці через інтеграцію, врегулювання криз і партнерство на основі співпраці. Беручи участь у миротворчих операціях і підвищуючи військову готовність, НАТО адаптується до нових викликів, зміцнюючи колективну оборону та трансатлантичну солідарність. Ці заходи відображають прихильність Альянсу до стабільності та діалогу, що має вирішальне значення для подолання складних умов сучасної міжнародної безпеки (NATO, 1999). Водночас все ще незначна увага у цих процесах відводиться окремим вимірам безпеки, в т.ч. і безпеці етнічній.

Етнічні конфлікти еволюціонували від розгляду внутрішніх державних справ до серйозних викликів міжнародній безпеці, особливо в епоху після Холодної війни. Розмивання абсолютного державного суверенітету та впливу глобалізації посилили взаємозв'язок між внутрішньою та міжнародною політикою, перетворивши етнічні конфлікти на світову проблему з глибокими наслідками для регіональної та міжнародної стабільності. Цей зсув пояснюється вченими кількома теоретичними рамками, такими як згадані раніше інструменталізм, неомондіалізм і трикутник Брубейкера. Інструменталізм зображує етнічний конфлікт як політичний інструмент, яким користуються еліти для консолідації влади не лише всередині країни, а й на міжнародній арені. Водночас теорія «затяжного соціального конфлікту» підкреслює тривалий характер цих конфліктів, зосереджуючись на боротьбі за ідентичність, а не на традиційних територіальних або ресурсних суперечках. Трикутник Брубейкера дає можливість проаналізувати взаємодію між націоналізованими державами, маргіналізованими меншинами та зовнішніми етнічними країнами, ілюструючи, як ця динаміка масштабує локальні суперечки в регіональні чи глобальні кризи. Транскордонні наслідки етнічних конфліктів очевидні в процесах розповсюдження та ескалації, коли напруга поширюється на сусідні країни, підриваючи стабільність і залучаючи зовнішніх акторів. Ці процеси підживлюються транснаціональними мережами підтримки, а це можуть бути і іноземні уряди, і діаспори, і міжнародні організації, які надають фінансову, військову чи політичну підтримку. Це явище перетворює локальні конфлікти на міжнародні виклики, і тут дослідники найчастіше наводять приклади таких регіонів як Балкани та Кавказ (Nuri, 2021).

Етнорелігійні конфлікти також представляють критичний вимір у трансформації міжнародної безпеки, особливо в регіонах, позначених історичними антагонізмами, прикладом чого часто згадуються ті ж Балкани. Ці конфлікти нерідко своїм підґрунтям мають поляризовані ідентичності, які перешкоджають співпраці та розпалюють ворожнечу між групами. У сучасних наукових виступах і статтях з проблематики підкреслюється роль етнорелігійної ідентичності як каталізатора та бар'єру в процесі прийняття політичних рішень, де вкорінені розбіжності часто перетворюються на політичну нестабільність і неадекватну державну політику. Тривала спадщина історичних образ і політизація етнічної та релігійної ідентичності закріпили ці суперечки як структурні виклики миру та стабільності. Динаміка цих конфліктів формується як локальними, так і глобальними чинниками, з економічною нерівністю, занепадом демократичних стандартів і ревізійністськими історичними наративами, які посилюють напругу. Ліквідація регуляторних механізмів може призвести до відродження крайнього націоналізму, що ще більше ускладнює міжетнічні відносини. Ці процеси посилюються недемократичними політичними системами та національними ідеологіями виключення, які часто маніпулюють політикою ідентичності для консолідації влади. Трансформація таких конфліктів вимагає інноваційних підходів, які віддають пріоритет переговорам, громадянській участі та лідерству, відданому примиренню. Сучасна наука підкреслює необхідність сприяння громадській сфері для громадянського дискурсу та співпраці, де протиборчі групи можуть обмінюватися інформацією та точками зору. Цей перехід від деструктивного до конструктивного конфлікту залежить від зміни колективних наративів і переформатування ідентичностей, які є ключовими для подолання глибоко вкорінених розбіжностей. Зрештою, етнорелігійні суперечки підкреслюють необхідність багатовимірної стратегії, яка поєднує врегулювання конфлікту з соціально-економічними реформами. Лідери повинні прийняти нові парадигми політичної комунікації та формування політики, які виходять за межі антагоністичних рамок. Звертаючись як до системного відтворення порядку денного політики, так і до ширшого соціально-політичного контексту, можна прокласти шлях для принципово інших міжетнічних відносин і переосмислення міжнародної архітектури безпеки (Hadžić, 2021).

Політика національної безпеки має вирішальне значення для формування підходу держав до своєї безпеки, пропонуючи чітку структуру для реагування як на внутрішні, так і на зовнішні загрози. Сучасні експерти та аналітики переконані, що ці заходи призначені для забезпечення національної

безпеки та безпеки людини таким чином, щоб відповідати потребам населення, ефективно керуючи використанням ресурсів, сприяючи підзвітності та прозорості. Завдяки залученню широкого кола зацікавлених сторін (від державних органів до громадянського суспільства), політика у цій сфері допомагає створити спільне бачення безпеки, зміцнюючи як внутрішню єдність, так і міжнародне співробітництво. Процес розробки такої політики є невід'ємною частиною сприяння легітимності та підвищення загальної ефективності управління сектором безпеки, забезпечуючи ефективний розподіл ресурсів і узгодження зусиль у сфері безпеки з національними пріоритетами. Ця політика також сприяє запобіганню конфліктам, усуваючи основні причини нестабільності, тобто і етнічну напруженість, і тероризм, і економічну нерівність тощо. Завдяки консультаціям і співпраці з регіональними та міжнародними партнерами, політика національної безпеки зміцнює зовнішні відносини, працюючи на стабільність ширшого геополітичного простору. У цьому контексті такі заходи служать інструментами для довгострокової стабільності та стійкості держави, гарантуючи, що стратегії безпеки залишатимуться адаптованими перед новими глобальними викликами. Крім того, прозорий процес формування політики, який передбачає як внесок експертів, так і громадський діалог, гарантує, що цілі національної безпеки є не тільки реалістичними, але й ґрунтуються на демократичних цінностях. Водночас політика національної безпеки є важливою для спрямування реформи сектору безпеки. У сучасних аналітичних центрах переконані, якщо такий сектор покладається на сильну, чітко визначену політику національної безпеки, тоді цілком досяжним є створення конкретного бачення реформ, виявлення прогалин у поточних можливостях і забезпечення того, щоб реформи були комплексними та узгоджувалися з цілями безпеки країни. Узгодження реформи сектору безпеки з політикою національної безпеки допомагає забезпечити ефективність і підзвітність структур безпеки, сприяючи стабільності в державі, як і ширшому регіональному миру (National security policies, 2022).

Для сучасної України важливим є усвідомлення масштабу реалій війни з викликами не лише для національної безпеки, а й для трансформації міжнародної системи безпеки у різних її вимірах. Значна роль у війні РФ проти України приділяється етнополітичному та історичному виміру. Повномасштабна війна – це не лише геополітичний маневр, а й кампанія, спрямована на знищення української національної ідентичності та суверенітету. Це помітно в риториці Кремля про «деукраїнізацію» та систематичні напади на культурні, історичні та соціальні інститути України. Етнополітичне та (псевдо)історичне підґрунтя війни ще більше відображається у використанні Росією пропаганди. Ця війна також підкреслює важливість демократичних і культурних цінностей України, закорінених в її етнонаціональній ідентичності, які прямо протистоять авторитарній моделі РФ. Конфлікт різко протиставляє ці різні бачення: прагнення України до європейської інтеграції, демократичного врядування та прав людини проти авторитарного реваншизму Росії. Таким чином, етнополітична боротьба формує ядро цієї війни, змінюючи глобальне розуміння конфліктів безпеки та ідентичності. Крім того, нами неодноразово наголошувалося, що етнополітична динаміка впливає на міжнародну безпеку. Нездатність розв'язати попередні етнополітичні конфлікти, наприклад у Грузії та Криму, сприяла ескалації російської агресії, показуючи неадекватність глобальної відповіді на такі загрози. Це підкреслює необхідність інтеграції етнополітичних міркувань у майбутні рамки міжнародної безпеки для запобігання подібним конфліктам (Гуменюк, 2023).

У контексті міжнародної безпеки та етнополітики постає і термін «рашизм» як ідеологічне явище, що поєднує в собі елементи фашизму та російського імперіалізму, що є основою для агресивних геополітичних стратегій РФ. Ця ідеологія сприяє розвитку авторитаризму та спрямована на відновлення імперського панування над сусідніми державами, зокрема над колишніми радянськими територіями, такими як Україна, Молдова та Грузія. Центральним у «рашизмі» є відмова від демократичних цінностей, міжнародного права та прав людини, натомість пропагування нарративу культурної та політичної переваги. Сучасні історики та політологи часто сходяться на думці, що етнополітичний вимір «рашизму» очевидний у його систематичному використанні пропаганди для викривлення історії та легітимізації актів агресії. Прославлення імперської Росії та придушення незгодних ідентичностей є його основою, спрямованих на знищення суверенітету та незалежності націй, які вважаються сферою впливу Росії. Це проявилось в політиці культурного винищення та спробах делегітимізації української державності. Ця ідеологія має ширші наслідки для глобальної безпеки, оскільки прагне дестабілізувати встановлений міжнародний порядок. Використовуючи економічний тиск, кібервійну, військові інтервенції, «рашизм» поширює вплив за межі безпосередніх кордонів, кидаючи виклик не лише регіональній стабільності, а й глобальному миру. Подолання цієї загрози вимагає скоординованих міжнародних зусиль для протидії пропаганді, зміцнення суверенітету постраждалих держав і підтвердження прихильності демократичним

цінностям і правам людини (Грицяк, 2023). Врахування сукупності історичних та етнополітичних вимірів сучасного глобального та національного порядку денного політики передбачає ще більше зусиль у напрямку зміцнення етнічної безпеки в окремих країнах і регіонах світу.

Висновки. Етнополітичні фактори стали ключовими елементами трансформації міжнародної безпеки, особливо після закінчення Холодної війни. Виведення конфліктів з національних кордонів і їх інтеграція в міжнародний контекст відзначають новий етап у геополітичному аналізі, де етнічні дослідження мають важливу роль як у підготовці умовних резолюцій, так і у практичному вирішенні міжнародних криз. Глобалізація, що мала на меті інтеграцію, парадоксально посилила ідентифікаційні конфлікти, сприяючи загостренню протистоянь між етнічними групами. На прикладі розпаду колишніх імперій та авторитарних режимів, виявилось, що слабкість влади може спонукати до (псевдо)етнічних протистоянь з міжнародними наслідками. Важливою складовою сучасної міжнародної безпеки є інтеграція принципів колективної безпеки, що акцентують увагу на запобіганні конфліктів, на захисті прав меншин і корінних народів, на використанні демократичних механізмів для розв'язання етнополітичних проявів криз. Відтак гостро актуальним постає принцип етнічної безпеки. Розвиток цієї концепції на перспективу має важливе значення для стабільності міжнародної системи за нових викликів, що зумовлені етнічними, політичними, соціокультурними, економічними трансформаціями.

Використані джерела:

1. Грицяк, І. (2024). Рашизм як загроза Україні, Європі, світу. Факультет права і міжнародних відносин. <https://fpmv.kubg.edu.ua/pro-fakultet/kafedry/kafedra-fizychnoi-reabilitatsii-ta-biokineziolohii/podii/2055-rashyzm-iaak-zahroza-ukraini-yevropi-svitu.html>.
2. Гуменюк, Б. (2023). Особливості повномасштабної війни РФ проти України – як виклик регіональній та глобальній системам безпеки. Київ: Лисенко ММ.
3. NATO. (2024). Стратегічна концепція альянсу. https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_27433.htm.
4. Anaemene, B. (2018). Ethnic conflicts in international relations: issues and perspectives.
5. Fawzi, S. (2022). The impact of ethnic groups on national security. *Future Journal of Social Science*, 1(2).
6. Hadžić, F. (2021). Ethnoreligious political dispute, conflict management, leadership, and civic inclusion: the Balkans and globally. *Istanbul Aydin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(3), 619–637. https://doi.org/10.17932/iau.iausbd.2021.021/iausbd_v13i3003.
7. Kistersky, L. (1996). New dimensions of the international security system after the cold war. Stanford University: Center for International Security and Arms Control.
8. National security policies. (2022). SSR Backgrounders. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_BG_09_NationalSecurityPolicies_Nov2022.pdf
9. Nuri, N. Z. (2021). Conceptual bases of the impact of ethnic conflicts on regional and international security. *Polit Journal: Scientific Journal of Politics*, 1(2), 74–84. <https://doi.org/10.33258/polit.v1i2.447>.
10. Uppsala Conflict Data Program. (2024). Department of Peace and Conflict Research. <https://ucdp.uu.se/encyclopedia>

References:

1. Hrytsiak, I. (2024). Rashyzm yak zahroza Ukraini, Yevropi, svitu. Fakultet prava i mizhnarodnykh vidnosyn. <https://fpmv.kubg.edu.ua/pro-fakultet/kafedry/kafedra-fizychnoi-reabilitatsii-ta-biokineziolohii/podii/2055-rashyzm-iaak-zahroza-ukraini-yevropi-svitu.html>. [in Ukrainian]
2. Humeniuk, B. (2023). Osoblyvosti povnomasshtabnoi viiny RF proty Ukrainy – yak vyklyk rehionalnii ta hlobalnii systemam bezpeky. Kyiv: Lysenko MM. [in Ukrainian]
3. NATO. (2024). Stratehichna kontseptsiia aliansu. https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_27433.htm.
4. Anaemene, B. (2018). Ethnic conflicts in international relations: issues and perspectives.
5. Fawzi, S. (2022). The impact of ethnic groups on national security. *Future Journal of Social Science*, 1(2).
6. Hadžić, F. (2021). Ethnoreligious political dispute, conflict management, leadership, and civic inclusion: the Balkans and globally. *Istanbul Aydin Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(3), 619–637. https://doi.org/10.17932/iau.iausbd.2021.021/iausbd_v13i3003.
7. Kistersky, L. (1996). New dimensions of the international security system after the cold war. Stanford University: Center for International Security and Arms Control.
8. National security policies. (2022). SSR Backgrounders. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_BG_09_NationalSecurityPolicies_Nov2022.pdf
9. Nuri, N. Z. (2021). Conceptual bases of the impact of ethnic conflicts on regional and international security. *Polit Journal: Scientific Journal of Politics*, 1(2), 74–84. <https://doi.org/10.33258/polit.v1i2.447>
10. Uppsala Conflict Data Program. (2024). Department of Peace and Conflict Research. <https://ucdp.uu.se/encyclopedia>

Borys Humeniuk,

Doctor of Historical Sciences, Professor,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

Historical and Ethnopolitical Dimensions of Transformation of International Security

The article is dedicated to analyzing changes in the concept of international security after the Cold War, with a particular focus on the role of ethnopolitics in contemporary international crises. Following the end of the Cold War, international security underwent significant transformations; however, new threats, particularly ethnopolitical conflicts, emerged as some of the main challenges to global stability. Ethnic nationalism, separatism, and cultural factors have increasingly become causes of internal conflicts, which may escalate into international crises requiring the attention of international organizations and states. One of the key aspects of the article is the relationship between ethnopolitical conflicts and international security, where ethnic groups often remain a factor not only of national but also of global instability. These conflicts rarely stay confined to national borders, often receiving support or triggering external intervention. External actors, seeking to secure their political and economic interests, may support specific ethnic or national movements, thereby intensifying the escalation of conflicts. The article also examines the role of international organizations in resolving ethnopolitical crises. However, such organizations face challenges when addressing conflicts where ethnic issues are central. The article further discusses the role of external intervention in ethnopolitical conflicts, analyzing how humanitarian operations, peacekeeping missions, or military interventions can have both positive and negative consequences. Particular attention is given to the analysis of the phenomenon of "ethnic security" in the context of globalization, where interethnic tensions may be exacerbated by economic and social factors. The article also explores examples of conflicts arising from global changes, which may trigger new ethnopolitical crises. The author emphasizes the importance of revisiting the concept of international security in light of the growing role of ethnic factors, which significantly impact global stability. Taking ethnopolitical aspects into account in international policy will help more effectively respond to crisis situations and ensure long-term stability.

Keywords: international security, ethnic conflicts, globalization, ethnopolitics.

<https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series22.2024.36.07>

УДК 321

Владислав Пустовар,

докторант навчально-наукового інституту права та політології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
ORCID: 0009-0001-9790-0210; email: vvpustovar7@gmail.com

ПОЛІТИЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД

Автор досліджує стійкість та ефективність політичної системи як один із ключових факторів економічної безпеки держави. В сучасних умовах політична стабільність стає основою для ефективного функціонування державних інституцій, прийняття стратегічно важливих рішень і забезпечення стабільного економічного розвитку. Акцентовано увагу на тому, що стійкість політичної системи визначається низкою факторів, зокрема інституційною стабільністю, політичною легітимністю, соціально-економічними умовами та впливом зовнішніх загроз. Ці фактори взаємодіють між собою, створюючи основу для сталого розвитку та зниження ризиків.

Одним із головних аспектів політичної стійкості є інституційна стабільність, яка передбачає надійну роботу державних органів влади, таких як парламент, уряд і судова система. Стабільні та ефективні інституції забезпечують дотримання законів, прозорість рішень і передбачуваність політичних процесів, що зміцнює довіру громадян до влади. У статті зазначено, що інституційна стабільність є важливим елементом у запобіганні кризових ситуацій, які можуть дестабілізувати політичну систему і мати негативний вплив на економічну безпеку. Політична легітимність, яка полягає в суспільному визнанні законності влади, також відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності. Зазначено, що довіра громадян до політичної системи й уряду знижує ризик соціальних конфліктів, сприяючи таким чином стабільному політичному середовищу. Крім того, легітимність влади значною мірою залежить від її здатності відповідати на запити суспільства та забезпечувати реалізацію економічних і соціальних програм, що сприяє зміцненню економічної безпеки.

У статті також розглядаються соціально-економічні фактори, які мають значний вплив на стійкість політичної системи. Економічне зростання, справедливий розподіл ресурсів і доступність основних послуг, таких як охорона здоров'я та освіта, знижують соціальну напругу та сприяють політичній стабільності. Натомість економічні кризи, високий рівень безробіття та соціальна нерівність можуть стати каталізаторами протестів і політичних заворушень, що загрожують стійкості держави.

Ключові слова: політична стійкість, ефективність політичної системи, економічна безпека, інституційна стабільність, політична легітимність.